

Rolul judecătorului național în promovarea respectării drepturilor omului în cadrul Uniunii Europene

Buruiana, Ion

Veröffentlichungsversion / Published Version
Zeitschriftenartikel / journal article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Buruiana, I. (2013). Rolul judecătorului național în promovarea respectării drepturilor omului în cadrul Uniunii Europene. *Studii Europene*, 1, 44-58. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:ssoar-404299>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer Deposit-Lizenz (Keine Weiterverbreitung - keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Gewährt wird ein nicht exklusives, nicht übertragbares, persönliches und beschränktes Recht auf Nutzung dieses Dokuments. Dieses Dokument ist ausschließlich für den persönlichen, nicht-kommerziellen Gebrauch bestimmt. Auf sämtlichen Kopien dieses Dokuments müssen alle Urheberrechtshinweise und sonstigen Hinweise auf gesetzlichen Schutz beibehalten werden. Sie dürfen dieses Dokument nicht in irgendeiner Weise abändern, noch dürfen Sie dieses Dokument für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, aufführen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Mit der Verwendung dieses Dokuments erkennen Sie die Nutzungsbedingungen an.

Terms of use:

This document is made available under Deposit Licence (No Redistribution - no modifications). We grant a non-exclusive, non-transferable, individual and limited right to using this document. This document is solely intended for your personal, non-commercial use. All of the copies of this documents must retain all copyright information and other information regarding legal protection. You are not allowed to alter this document in any way, to copy it for public or commercial purposes, to exhibit the document in public, to perform, distribute or otherwise use the document in public.

By using this particular document, you accept the above-stated conditions of use.

Rolul judecătorului național în promovarea respectării drepturilor omului în cadrul Uniunii Europene

Conf. univ. dr. Ion BURUIANĂ

ion.buruiana@studii.eu.org

Institutul de Relații Internaționale din Moldova, Moldova

e-institute, Moldova

Abstract: The Judge plays a decisive role in promoting respect for human rights. His activity is governed by the fundamental principles of the "rule of law" concept. The principle of separation of powers is a principle that any democracy, that wants to be real, must necessarily take it into consideration and implement it. Delimitation of powers is, broadly speaking, a different jurisdiction to establish institutional authority, and to exclude other forms of mutual intrusion than those permitted by law. At European level, the criteria and conditions of the judicial domain, and the judges, receive a broader notion, more complex. The structure of today's European Union is based solely on the rules of law. Rule of law is ensured through creation of Community law that is independent and uniform for all Member States. To ensure judicial protection of individual rights conferred by Community law, transparency is indispensable to national procedural law. Therefore, the national legislation must be put in harmony with European law and the national legislator is obliged to respect the decisions of the ECJ, which decided that, in principle, the conditions imposed by national law will not have to render virtually the rights conferred by Community law. Any judge, seized within its jurisdiction, is required to apply the provisions of Community law and protect rights which are conferred to individuals, leaving all provisions inapplicable, possibly contrary, the national law, either before or after the Community rule. European law clearly reinforces cultural and legal national judge. Community law isn't a foreign law, it is an outside law. This law is proper to each of our States as its national law, but it also has this feature to be at the same time a common value for all.

Key-words: state of law, European Court of Human Rights, separation of powers, court, community law, celerity, impartiality.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit că o instanță trebuie să fie independentă atât față de puterea executivă, cât și față de părți. Judecătorul joacă un rol decisiv în constituirea și menținerea echilibrului într-un stat de drept. Activitatea sa e guvernată de principiile fundamentale ale noțiunii de „stat de drept”. Adunarea Generală a Națiunilor Unite a stabilit în mod repetat [1] faptul că buna funcționare a justiției într-un astfel de stat, în promovarea și protecția drepturilor omului, e indispensabilă respectării principiului separației puterilor în stat și al legalității, reflectate de *Declarația Universală a Drepturilor Omului* [2].

La sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui următor, asistăm la apariția lumii moderne. În această perioadă de efervescență creatoare are loc formarea și cristalizarea statului,

noțiune care reclamă o nouă formă de organizare. Impulsionați de marile explozii care au loc pe tărâmul cunoașterii științifice, filozofi și juriști, ca John Locke și Montesquieu, au elaborat un nou mecanism al organizării puterilor în stat. De altfel, Montesquieu a fost primul care a conceput un model sistematic privind separația puterilor în statul de drept. El nu se mulțumește doar cu enumerarea celor trei puteri, legislativă, executivă, judecătorească, ci merge mai departe, stabilindu-se, în mod riguros, atribuțiile fiecăruia.

Principiul separației puterilor în stat este un principiu pe care orice democrație, care se dorește a fi reală, trebuie cu necesitate să-l ia în considerație și să-l pună în aplicare. Cu toate că mulți credeau că în realitate sunt active două puteri în stat și anume cea legislativă și executivă, considerau puterea judecătorească a fi una pasivă (John Locke). M. Duverger, pe altă parte, arăta că nu vom avea de a face cu o adevărată separație a puterilor, atât timp cât puterea executivă nu ar fi îngrădită de legi și cât timp legalitatea actelor de execuție ale puterii executive nu ar fi cenzurată de un organ jurisdicțional, diferit de cel care face legea. Cât privește conținutul și sensurile separației puterilor, tot mai des s-a afirmat și se afirmă că este vorba mai puțin de separare decât de echilibrul puterilor. Organele de stat trebuie să depindă unele de altele numai atât cât este necesar formării sau desemnării lor și eventual exercitării unor atribuții. Deși afirmată, separația puterilor este contrazisă de realități în chiar regimuri recunoscute ca democratice, unde se manifestă o anumită „concentrare” a puterii. De exemplu, în sistemul parlamentar englez, cabinetul concentrează în mare măsură puterea pentru că el dispune în principiu de majoritatea absolută în Camera Comunelor. Apoi, trebuie privită cu rezerve ideea în sensul căreia, pretutindeni și totdeauna, legislativul ar fi o stavilă eficientă în fața eventualelor excese ale executivului. O asemenea frână există numai în regimurile prezidențiale. În regimurile parlamentare în care guvernul răspunde în fața parlamentului, această răspundere trebuie văzută prin realitatea că guvernul este al majorității parlamentare și este puțin probabil ca proiectele sale să nu fie adoptate.

Datorită numeroaselor păreri în această privință și delimitarea neclară între acestea, e necesară caracterizarea activității jurisdicționale. Înfăptuirea justiției reprezintă activitatea instanțelor judecătorești de a căuta și de a stabili ceea ce este just în spețele pe care acestea le soluționează. Conceptul de jurisdicție a fost definit ca activitatea de rezolvare prin hotărâri obligatorii, potrivit competențelor și procedurii prevăzute de lege, a litigiilor ivite între persoane, de către organele de stat [3]. În literatura juridică, demonstrația autonomiei puterii judecătorești în raport cu celelalte puteri și a specificului activității judecătorului s-a examinat prin aprecierea

unor criterii pe baza cărora se putea identifica un act jurisdicțional (criteriul formal, funcțional, organic-extrinsec, intrinsec) [4]. Comitetul Drepturilor Omului a menționat principiul de separare a puterilor în stat atunci când a observat că lipsa unei delimitări clare între competențele autorităților executive, legislative și judiciare poate periclita implementarea statului de drept și a unei politici unite pentru protejarea drepturilor omului [5].

Este recomandat statelor de a adopta legislația și măsurile necesare pentru ca puterea judecătorească să se distingă clar de puterea executivă, astfel încât cea din urmă să nu se implice în domeniile în care este răspunzătoare justiția. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit că o instanță trebuie să fie independentă atât față de puterea executivă, cât și față de părți. Cu toate că, aparent, putem distinge mai multe puncte comune ale domeniului legislativ și cel judecătoresc, nu trebuie de confundat atribuțiile acestor două puteri, spre exemplu autoritatea legislativă nu are competența de a soluționa procese, nemodificarea hotărârilor judecătorești de către autoritatea legislativă, neemiterea legilor de către autoritatea legislativă cu privire la un proces determinat. O imixtiune a puterii legislative care ar pune autoritatea judecătorească în imposibilitatea de a funcționa, chiar dacă numai cu referire la o anumită categorie de cauze și pentru o anumită perioadă de timp, ar avea drept consecință ruperea echilibrului constituțional dintre acestea autorități. Activitatea judecătorilor și cea a puterii legislative e într-o strânsă colaborare: legile fiind călăuza organelor judecătorești, iar jurisprudența, la rândul său, e considerată izvor de drept. Acest fapt a fost declarat constant de către Prof. I. Les [6], considerând jurisprudența un izvor de drept specific, ce nu poate fi identificat cu legea sau cu ordonanța guvernamentală.

Pe de altă parte, interferența domeniului judecătoresc cu cel executiv e realizat prin intermediul actului administrativ jurisdicțional (instanța de judecată va soluționa toate litigiile apărute în legătură cu actele emise de organele publice ce încalcă drepturile persoanei), contenciosul administrativ.

Delimitarea puterilor în stat este, în sens larg vorbind, un mod de a stabili competența diferitelor autorități instituționalizate, dar și de a le interzice alte forme de intruziune reciprocă decât cele admise de lege. Funcțiile statului – legislativă, executivă și judecătorească – sunt distribuite câte unei puteri, fiecare dintre acestea având organizare și prerogative proprii, total distincte de ale celorlalte, tocmai pentru a aduce spre îndeplinire funcția ce i-a fost încredințată. Excesul de putere a judecătorului sau „depășirea atribuțiilor puterii judecătorești” a preocupat dintotdeauna doctrina, câtă vreme nici legislația contemporană nu a definit aceste sintagme. În

sens general, excesul de putere a judecătorului sau a tribunalului este actul prin care iese din sfera atribuțiilor sale și face ceea ce legea nu-i îngăduie [7]. Pentru a accentua deosebirea dintre noțiunea de incompetență și excesul de putere, se spunea: „excesul de putere este mai mult de natură constituțională și de interes superior, incompetența e mai mult de natură legală și de interes particular”.

La nivel european, toate criteriile și condițiile impuse domeniului judecătoresc și, respectiv, a judecătorilor capătă o noțiune mai vastă, mai complexă. Structura de astăzi a Uniunii Europene se bazează în exclusivitate pe respectarea regulilor de drept. Supremația dreptului este asigurată prin crearea dreptului comunitar care este independent și uniform pentru toate statele membre.

Dreptul comunitar se aplică descentralizat, în limita generală a efectului său util și în limitele specifice ale principiilor procedurale naționale.

Curtea de Justiție a Uniunii Europene a afirmat constant principiul autonomiei instituționale a statelor membre în materie de organizare judiciară și de drept procedural; în absența reglementării comunitare, aparține ordinii juridice interne a fiecărui stat membru de a stabili jurisdicțiile competente, modalitățile de acțiune în justiție și procedurile destinate să asigure protecția drepturilor justițiabililor ca efect direct al dreptului comunitar.

Judecătorul național se află, deci, în centrul autonomiei organizării judiciare a statelor membre și în limitele aplicării dreptului comunitar [8]; incidențele acestuia asupra organizării funcțiilor jurisdicționale interne sunt din ce în ce mai directe, precise și imperative [9].

Limitele aplicării principiului autonomiei instituționale a statelor membre sunt:

a. conservarea efectului util al dreptului comunitar. Prima limită a autonomiei instituționale constă în aceea că dreptul procedural național nu trebuie să anihileze efectul util al dreptului comunitar. El trebuie să permită și să garanteze deplin efectul intern al obligațiilor comunitare și, în general, al angajamentelor internaționale, căci executarea internă a tratatelor internaționale este de o importanță capitală. Curtea de Justiție a Uniunii Europene a decis, repetat, că dreptul procedural național trebuie să implice efectul direct al regulii comunitare și a definit acest efect direct ca o recunoaștere a drepturilor individuale pe care jurisdicțiile interne trebuie să le apere. Instanța comunitară, recent, a afirmat și mai expresiv această limită în hotărârea *Zuckerfabrik*, subliniind că judecătorul național însărcinat să aplice, în cadrul competenței sale, dispozițiile dreptului comunitar, are obligația de a asigura efectul deplin al dreptului comunitar;

b. nediscriminarea procedurală. Dreptul procedural național nu trebuie să discrimineze mijloacele și acțiunile fondate pe dreptul comunitar în raport cu cele fondate de dreptul național. Potrivit jurisprudenței constante a Curții de Justiție a Uniunii Europene, dreptul recunoscut în ordinea juridică internă a fiecărui stat membru (în lipsa unei reglementări comunitare) de a stabili modalitățile procedurale de acțiune în justiție, destinate a asigura protecția drepturilor pe care justițiabilii le invocă în temeiul dreptului comunitar, există numai dacă nu produce această discriminare: sistemul de protecție juridică pus în practică prin Tratat, așa cum este exprimat în art. 208 TFUE (ex-art. 177 TCE), presupune că orice tip de acțiune, prevăzută în dreptul național, trebuie să aibă puterea de a fi utilizată pentru a asigura respectarea regulilor comunitare și a efectului direct, în aceleași condiții de admisibilitate și de procedură, ca cele pentru a asigura respectul dreptului național;

c. respectarea exigențelor sau regulilor procedurale comunitare. Prin actele comunitare originare (primare) sau/și cele secundare (derivate) s-a limitat, de asemenea, autonomia instituțională a statelor membre în materie procedurală, relevante fiind dispozițiile art. 4, alin. (3) TUE (principiul cooperării), art. 18 TFUE (ex-art. 12 TCE) (interdicția discriminării pe motiv de naționalitate), art. 288 TFUE (ex-art. 249 TCE) care definește regulamentele, directivele și deciziile în relația cu exercițiul funcției jurisdicționale la nivel intern.

Acestea conturează încadrarea în marja discreționară lăsată statelor membre, iar exemplele de acte comunitare, date de doctrina de specialitate, în anumite materii, sunt elocvente. Așa, de exemplu, toate directivele impun statelor membre un sistem de protecție jurisdicțională care să permită beneficiarilor să obțină executarea directivelor în justiție, iar obligația interpretării conforme constituie o altă exigență procesuală a dreptului comunitar, impusă judecătorului național. Este adevărat că această dispoziție art. 288 TFUE (ex-art. 249 TCE) rezervă statelor membre libertatea de a alege și căile și mijloacele destinate să asigure aplicarea efectivă a directivelor, dar această libertate, implică, totuși, întreaga obligație, pentru fiecare stat destinatar, de a lua, în cadrul ordinei juridice naționale, toate măsurile necesare în scopul de a asigura deplin efect directivelor, conform obiectivelor pe care le urmăresc.

Pentru a garanta protecția judiciară a drepturilor individuale conferite în dreptul comunitar, e indispensabilă transparența dreptului procedural național.

a. Principiile priorității și efectului direct al dreptului comunitar articulează substanțial dreptul național de cel al UE, element subliniat, constant, în jurisprudența CJUE:

- Primatul și efectul direct al dispozițiilor dreptului comunitar nu dispensează statele membre de obligația de a elimina din ordinea lor juridică internă dispozițiile incompatibile cu dreptul comunitar;

- În cazul în care hotărârea Curții constată incompatibilitatea cu Tratatul a anumitor dispoziții legislative dintr-un stat membru, ea implică, pentru autoritățile care exercită puterea legislativă, obligația de a modifica dispozițiile respective, într-o manieră conformă cu exigențele dreptului comunitar, ceea ce relevă clar și caracterul obligatoriu al jurisprudenței comunitare.

Așadar, legislatorul național trebuie să pună în armonie dreptul procedural cu dreptul european și este dator să se supună deciziilor CJUE, care a statuat că, în principiu, condițiile procedurale impuse în dreptul intern nu vor trebui să facă practic imposibilă exercitarea drepturilor conferite prin ordinea juridică comunitară.

Doctrina a accentuat, însă, că aceste exigențe procedurale comunitare trebuie să fie apreciate în funcție de exigențele *Convenției Europene a Drepturilor Omului*, în mod special cele de echitate, celeritate, imparțialitate, și de legalitate, implicate de noțiunea unei proceduri echitabile definită în art. 6 al *Convenției*. De altfel, în jurisprudența CEDO s-a decis că exigența de legalitate include preeminența dreptului, trăsătură inherentă a unui proces echitabil și o componentă esențială a noțiunii prevăzută de lege, definită în art. 8 alin. (2), (9), (10) și (11) ale aceleiași *Convenții*.

b. Garantarea protecției judiciare eficace a drepturilor individuale, conferite de dreptul comunitar particularilor, constituie misiunea fundamentală a autorităților statelor membre, judecătorul național fiind acela care aplică norma comunitară, eliminând-o, când e cazul, pe cea internă, incompatibilă.

O astfel de autoritate conferită judecătorului național constituie, în realitate, o consacrare a plenitudinii sale de competențe ca judecător comunitar [10] .

Principiile jurisprudențiale care ilustrează complementaritatea în alegerea măsurilor eficace, între legislator și judecător, cât și între dreptul comunitar și *Convenția Europeană a Drepturilor Omului* (CEDO), constituie borne precise pentru iluminarea dreptului procedural intern și, inerent, a judecătorului național, care exercită controlul deplin și efectiv al aplicării și respectării dreptului comunitar.

Elemente cadru de compozabilitate a puterii judiciare interne cu exigențele europene

Unele coordonate generale ale sistemului judiciar intern de compatibilitate cu cel european:

- a. O putere judiciară independentă și un corp de magistrați de carieră apt să preia și să aplice *acquis*-ul comunitar;
- b. O putere judiciară aflată într-o adevărată cursă de pregătire și de însușire a dreptului comunitar și a celui european al drepturilor omului;
- c. O organizare judiciară modernă și compatibilă cu standardele europene;
- d. Un mecanism de competențe și proceduri judiciare simplificate, transparente, eficace și operative și mai puțin costisitoare;
- e. O puternică autogovernare administrativă a puterii judecătorești, care să garanteze independența și funcționalitatea acestora în deplin acord cu principiile și exigențele europene, asigurând încrederea a cetățenilor în judecătorul național și în responsabilitatea sa de judecător comunitar.

Responsabilitatea judecătorului național – factor primordial în asigurarea eficacității puterii judiciare. Considerații principale

În calitatea sa de judecător comunitar, judecătorul național este, fără îndoială, liantul între principiul autonomiei instituționale a statelor membre, pe de o parte, și limitele acestui principiu cuprinse în noțiunea efectului util al dreptului comunitar, în nediscriminarea procedurală, în respectul exigențelor sau regulilor procedurale comunitare, pe de altă parte. Pe acest fond, se conturează responsabilitățile specifice ce-i revin judecătorului național.

Cooperarea loială cu instituțiile comunitare

Cooperarea loială cu instituțiile comunității constituie, conform art. 5 TUE (ex-art. 5 TCE), una din supremele obligații ale judecătorului național, căci ea constă în legătura directă și specială a instituțiilor comunitare cu autoritățile judiciare ale statelor membre, însărcinate să vegheze la aplicarea și respectarea dreptului comunitar în ordinea juridică națională [11].

Interpretarea dreptului procedural național în conformitate cu dreptul european

Principiul interpretării dreptului procedural național conform dreptului comunitar constituie corolarul obligațiilor judecătorului național în aplicarea normei comunitare. Jurisdicția națională este ținută să interpreteze dreptul său național în lumina textului și finalității directivei pentru a atinge rezultatul vizat de art. 288 TFUE (ex-art. 249 TCE).

Aplicând consecințele concrete ale acestui principiu într-o cauză mai delicată, Curtea de Justiție a relevat, în replică la hotărârea judecătorului de primă instanță și a celui spaniol de instrucție, că acesta din urmă trebuia să lase neaplicată o lege spaniolă din 1951 relativă la regimul

juridic al societăților anonime, care era incompatibilă cu directiva nr. 68/1951 a Consiliului, în materie de drept al societăților.

Excluderea regulilor procedurale naționale contrare dreptului comunitar

Obligația imperativă a judecătorului național de a nu aplica regula procedurală națională contrară dreptului comunitar este una din responsabilitățile specifice ale judecătorului, ilustrată la nivel de principiu în hotărârea Simmenthal din 9.03.1978 a Curții de Justiție: în virtutea principiului priorității dreptului comunitar, dispozițiile Tratatului, ale actelor instituțiilor direct aplicabile au ca efect, în raporturile cu dreptul intern al statelor membre, nu numai de a face inaplicabile deplin drept orice dispoziție contrară din legislația națională existentă, dar și de a determina ca aceste dispoziții și acte comunitare să facă parte integrantă, cu rang de prioritate, din ordinea juridică aplicabilă pe teritoriul fiecăruia din statele membre și de a împiedica formarea validă de noi acte legislative naționale în măsura în care ele vor fi incompatibile cu normele comunitare.

Așadar, de principiu, orice judecător național sesizat în cadrul competenței sale are obligația de a aplica integral dispozițiile dreptului comunitar și de a proteja drepturile pe care acesta le conferă particularilor, lăsând inaplicabile toate dispozițiile, eventual contrare, ale legii naționale, fie anterioare sau ulterioare regulii comunitare.

În final, Curtea a decis ferm (în speța Simmenthal, citată mai sus) că judecătorul național, însărcinat să aplice, în cadrul competenței sale, dispozițiile dreptului comunitar, are obligația de a asigura deplin efect acestor norme, lăsând la nevoie neaplicată, prin propria sa autoritate, orice dispoziție contrară din legislația națională, chiar ulterioară, fără a fi legat de eliminarea ei prealabilă pe cale legislativă sau prin orice alt procedeu constituțional.

Facilitatea accesului liber al individului la drepturile garantate în dreptul comunitar

Facilitarea accesului individului la drepturile garantate în dreptul comunitar constituie o altă responsabilitate specifică a judecătorului național.

În raport cu dreptul național, regulile dreptului comunitar au un caracter de ordine publică, astfel ca, în cercetarea și judecarea unei cauze, judecătorul național este ținut să examineze din oficiu incidența lor. Așa de exemplu, în caz de examinare a validității unui contract, judecătorul național are obligația să verifice dacă dreptul comunitar al concurenței, aplicabil raporturilor dintre particulari, a fost respectat.

El va verifica, de asemenea, din oficiu, respectarea principiului nediscriminării fondat pe naționalitate, precum și legalitatea comunitară a unui contract de muncă ș.a.

Accesul individului la drepturile garantate de dreptul comunitar, care are un rol decisiv în construcția comunitară, rămâne platonică, dacă revendicările individuale nu au fost efectiv și concret soluționate de judecător.

Îndeplinirea de către judecătorul național a obligațiilor ce-i revin din efectul util al dreptului comunitar

Efectul util al dreptului comunitar creează și impune și alte obligații în sarcina judecătorului național în calitatea sa de judecător comunitar, sistematizate de doctrina dreptului comunitar:

- obligația de a face tot ceea ce este necesar pentru eliminarea dispozițiilor normative naționale care se opun eficacității depline a normelor comunitare;
- obligația de a aplica principiul, inerent sistemului TFUE, după care statele membre sunt obligate să repare pagubele cauzate particularilor prin încălcările imputabile ale dreptului comunitar;
- obligația de a recunoaște, în anumite circumstanțe, efectul direct al directivelor, netranspuse în dreptul național;
- obligația de a ordona măsuri provizorii, chiar și contrare dreptului național, în vederea protecției eficace a drepturilor individuale fondate pe dreptul comunitar ș.a.

În mod evident, configurația principală a responsabilităților specifice ce revin judecătorului național și redefinirea jurisdicției naționale în cadrul exigențelor dreptului comunitar ne înfățișează clar concluzia recunoașterii unei plenitudini de competențe și de jurisdicție a judecătorului național în calitatea sa de judecător comunitar.

De asemenea, observăm că, paralel cu aceasta progresivă comunitarizare care fondează competențele jurisdicționale ale judecătorului național, asistăm și la un proces de interacțiune între jurisdicțiile naționale și jurisdicția comunitară, fenomen care, în ultimii ani, a dobândit noi dimensiuni, în special în domeniul drepturilor noului, generate, mai ales, de fecundarea reciprocă a dreptului comunitar și a *Convenției Europene a Drepturilor Omului*.

Cum s-a arătat, în materie de drept procedural și organizare judiciară, statele membre sunt în principiu libere să legisfeze, ceea ce constituie principiul autonomiei instituționale.

Totuși, acest principiu are limitele sale, impuse de dreptul comunitar și care constau în:

- responsabilitatea legislatorului național de a garanta protecția judiciară eficace a drepturilor individuale conferite de dreptul comunitar;
- transparența dreptului procedural național;

- cerința ca judecătorul național să asigure, prin toate mijloacele, efectul util al dreptului comunitar;

- realizarea postulatului nediscriminării procedurale; și

- respectarea exigențelor și regulilor procedurale comunitare impuse prin jurisprudența Curții de Justiție.

Așadar, numai printr-un efort legislativ se poate realiza direct integrarea procedurală armonioasă a ordinii juridice interne în ordinea juridică comunitară, căci numai Constituanta și legislatorul național pot transpune aceste obiective și, deci, asigura ca judecătorul național să-și exercite noile responsabilități specifice de judecător comunitar.

Aceste principii și obiective constituie balize procedurale care trebuie să orienteze ameliorarea dreptului procedural național și să-l facă direct compatibil cu cel european, astfel încât acesta din urmă să poată fi invocat și aplicat prin căile judiciare naționale.

Dreptul european și necesitatea revizuirii Constituției și a legilor judiciare

Convenția Europeană a Drepturilor Omului și Constituția UE (iunie 2004) constituie cele două acte fundamentale ale dreptului european care trebuie să ghideze riguros strategia statelor membre în opera de revizuire constituțională și legislativă națională, în general.

Dar, aceste centre de iradiere normativă supranațională ating substanțial și constituțiile celorlalte state europene și, mai ales, a celor care se află în plin proces de preaderare la Uniunea Europeană.

Unificarea procedurilor judiciare, accentuarea eficacității garantării accesului liber la justiție, a dreptului la un proces în timp rezonabil și a dreptului procedural transparent, sunt, încă, nerezolvate deplin, pentru a se pune în practică efectiv art. 6 al CEDO, care are scopul de a proteja drepturile nu numai teoretice sau iluzorii, dar, mai ales, concrete și efective.

Eurocompatibilitatea jurisprudențială – prima urgență a judecătorului național

Jurisprudența curților de la Strasbourg și Luxemburg este obligatorie pentru statele membre. Curtea de Justiție este singura competentă să determine măsura obligatorie a efectului dreptului comunitar, iar în constituțiile statelor s-a prevăzut, în concordanță cu primatul dreptului comunitar și cu efectul util și direct al acestuia, obligativitatea jurisprudenței sale.

De altfel, relativ la jurisprudența CEDO, forța obligatorie a hotărârilor acestei curți rezultă, atât din textul *Convenției*, precum și din efectele lor în plan constituțional, legislativ și jurisprudențial național, impuse și acceptate de statele supuse jurisdicției CEDO.

De aceea, prima urgență a jurisdicțiilor interne este compatibilizarea jurisprudenței lor cu cea a jurisdicțiilor europene, un rol decisiv avându-l curțile supreme din statele membre, a căror deschidere către asimilarea marilor tendințe jurisprudențiale europene trebuie să stimuleze pe toți judecătorii naționali.

Coordonate majore ale dreptului european în raport cu judecătorul național

Accesul individului la judecătorul național și la dreptul european constituie caracteristicile fundamentale și scopul primordial al acțiunii conjugate a jurisdicțiilor naționale și a celor europene.

Pentru Curtea de Justiție a Uniunii Europene caracteristica esențială a ordinii juridice comunitare implică – prin definiția efectului direct – dreptul particularilor de a invoca dreptul comunitar în fața judecătorului național care constituie, totodată, expresia unui principiu general al dreptului izvorât din tradițiile constituționale comune ale statelor membre și care este, de asemenea, consacrat în art. 6 și 13 din CEDO.

Curtea de la Strasbourg a subliniat constant importanța capitală a recunoașterii dreptului individului la o bună administrare a justiției într-o societate democratică, garantarea dreptului la un proces echitabil figurând printre principiile fundamentale ale oricărei societăți democratice, în sensul *Convenției*.

Apelul la jurisprudența celor două instanțe europene nu pune în pericol identitatea națională și democrația statelor membre, căci ele, dimpotrivă, stimulează principiul subsidiarității în protecția materială și procedurală, solicită judecătorului național rol activ, într-un cadru procedural național adaptat exigențelor dreptului european, în scopul protecției drepturilor omului care fac parte din identitatea culturală și democratică a europenilor.

Contribuția dreptului european la formarea judecătorului național

Dreptul european, în mod evident, contribuie la îmbogățirea culturală și juridică a judecătorului național. Dreptul comunitar nu este un drept străin, nici un drept exterior. Acest drept este propriu fiecăruia din statele noastre ca dreptul său național; dar el are și această particularitate de a fi, în același timp, o valoare comună pentru noi toți.

În aplicarea dreptului european, prin execuția sa internă, în special de către judecătorul național, prima responsabilitate a acestuia este de a executa cu bună credință regulile sale (*pacta sunt servanda* - art. 26 din *Convenția de la Viena asupra dreptului tratatelor*). Pe de altă parte, primatul dreptului european și efectul său util impun aplicarea directă de o manieră prezumată.

Dreptul european solicită, însă, și rolul creator al judecătorului, căci, în fața unei lacune eventuale, judecătorul național trebuie să procedeze conform art. 31-33 ale Convenției de la Viena și să se inspire din soluțiile consacrate de doctrina dreptului european și din jurisprudența curților de la Strasbourg și Luxemburg.

Așadar, astăzi, judecătorul național, permanent în contact cu jurisprudența europeană, reprezentată direct în plan intern, se află într-o condiție interactivă creativă cu colegii săi europeni.

Pentru judecătorul național însă, noutatea dreptului european, în special a celui comunitar, constituie un serios obstacol tehnic al schimburilor jurisprudențiale cu cele două curți europene și, mai ales, al aplicării efective a principiului subsidiarității, care constituie corolarul efectului util al dreptului european în ordinea juridică internă.

Dreptul european este un mijloc esențial de echilibrare a puterilor

Doctrina a subliniat clar că interpretarea europeană invită juriștii și, în special judecătorii, să aprofundeze raporturile dintre principiul primatului dreptului european și cel al separației puterilor în stat, ceea ce poate constitui punctul nevralgic al problematicei judecătorului național în fața dreptului european.

Raportat la angajamentele internaționale ale statului, cele trei puteri (legislativă, executivă și judiciară) sunt într-o relație nouă (consimțită sau forțată), care le obligă să adopte comportamente neconcurente, ci solidare, dacă vor să evite în interesul inclusiv al fiecăreia dintre ele incidența în cauză a responsabilității internaționale a statului.

Ocupând un loc central în aplicarea dreptului, judecătorul național este, însă, garantul principal al execuției interne a tratatelor care leagă statul membru, iar principiul priorității dreptului internațional întărește poziția sa relativă în raport cu celelalte puteri în stat.

Metamorfoza europeană a judecătorului național

Cooperarea jurisprudențială între judecătorul european și judecătorul național, când ea există, modifică puțin câte puțin viziunea, conform căreia, fiecare dintre ei are propria funcțiune și produce o evidentă schimbare psihologică, care este cauza și, totodată, consecința schimbărilor procedurale. În sistemul comunitar, cooperarea judiciară asigurată prin procedura prejudiciabilă art. 208 TFUE (ex-art. 177 TCE) are un rol central, iar metamorfoza judecătorului național se produce ca o consecință directă. Comunitarizarea funcțiunii jurisdicțiilor naționale presupune nu numai penetrarea dreptului comunitar în ordinea juridică națională, dar și transformarea progresivă a statutului judecătorului național, însoțită de o comunitarizare imediată jurisprudențială.

În sistemul CEDO, metamorfoza judecătorului național este, însă, punctuală, întrucât ea se produce prin efectul direct al jurisprudenței de la Strasbourg.

Guvernarea judecătorilor – un spectru al expansiunii puterii judiciare

Spectrul guvernării judecătorilor, la nivel național și la nivel european, intrigă, fascinează și supără. Potrivit lui Robert Leconst [12], judecătorul comunitar este, prin aceleași tratate, obligat să se plaseze în inima perspectivei dinamice a traseului lor, fără ca el să depășească limitele naturale ale puterii judiciare. El poate să le dea tot sensul lor și să determine că toate dispozițiile acestor tratate să producă numai consecințele utile, explicite sau implicite, pe care litera și spiritul lor le urmărește.

A considera secolul XX, trecut în istorie, ca secol al judecătorilor este o apreciere excesivă, ceea ce a subliniat și CEDO, într-o recentă hotărâre, în care arată că un exces de putere din partea judecătorului național poate constitui o violare a noțiunii de lege, în sensul autonom al acestei noțiuni din *Convenție*, și, totodată, o violare a principiului fundamental al preeminenței dreptului.

În sfârșit, reputatul doctrinar Pierre Pescatore, într-o lucrare de referință, încă de acum 30 de ani, răspunde energic criticilor obișnuite la adresa guvernării judecătorilor: această formulă, dorită de unii și repudiata de alții, este doar pronunțată adesea, fără a fi reținută și, mai ales, demonstrată în concret. Ei afirmă, pentru a fixa ideile, că guvernarea judecătorilor a existat pentru jurisdicțiile care au părăsit, în deciziile lor, terenul dreptului și au luat aceste decizii inspirate de considerațiuni politice. Concepțiile acestora se opun puterii politice dominante pentru că n-au înțeles niciodată să vorbească de guvernarea judecătorilor pentru a caracteriza servilismul justiției față de puterea politică în funcție.

Ordinea publică europeană a drepturilor omului, garantată de judecător

Ordinea publică europeană a drepturilor omului, garantată de judecător, este cheia de boltă a unei construcții europene profund democratice.

Europa democratică și culturală (Consiliul Europei), Europa Drepturilor Omului (CEDO), Europa comunitară (Uniunea Europeană), Europa liberului schimb (AELS – acordurile bilaterale), Spațiul Economic European (SEE) și pan-Europa (CSCE), constituie un ansamblu care se află la răscruce de drumuri.

În această mare arhitectură instituțională europeană, judecătorul, cel național și cel european, are un rol modest și, totodată, capital; dar are o contribuție precisă, la protecția și dezvoltarea drepturilor omului, în spiritul art. 60 al CEDO și în raport de încadrarea sa normativă, jurisprudențială și organizațională.

În acest cadru s-au subliniat mai multe pericole care amenință viitoarea arhitectură a Europei juridice, între care, Roly Ryssdal, fostul președinte al CEDO (până în anul 1997), a relevat riscurile următoare:

- redactarea mai multor cataloage de drepturi fundamentale;
- apariția mai multor sisteme de control concurente;
- varietatea angajamentelor părților contractante ș.a.

Dezvoltarea diferitelor standarde naționale de protecție a drepturilor omului, ca și criterii de apărare a dreptului comunitar, pune în pericol integritatea ordinii juridice comunitare în măsura în care acest risc nu mai poate fi controlat de puterea judiciară europeană.

Dreptul comunitar a asimilat *Convenția* (CEDO), iar proiectul de *Constituție* a Uniunii Europene, a preluat întreaga *Cartă a drepturilor omului în Uniunea Europeană*, precum și *Convenția*, printr-o normă de trimitere expresă, astfel că putem vorbi de caracterul comunitar al CEDO, care produce efecte uniforme întărite în dreptul comunitar cât și direct în ordinea juridică a fiecărui stat membru al Uniunii Europene.

Pe de altă parte, majoritatea statelor membre în Consiliul Europei și părți la *Convenție* (inclusiv cele 27 de state membre ale UE) a incorporat-o în ordinea juridică internă.

Interpretarea sistematică și teleologică a *Convenției*, consemnată primordial de Curtea de la Strasbourg, ca și alte principii, alături de crearea bazelor procedurale comunitare care îl limitează pe judecătorul național (efectul direct, prioritatea, controlul judiciar efectiv ș.a.), constituie o autentică ordine publică a drepturilor omului în Europa. În acest cadru se conturează, tot mai clar, un cadru de interpretare juridică consecventă și liberă a jurisprudențelor naționale și europene, care stimulează preeminența dreptului într-o Europă în care se afirmă protecția optimă a drepturilor omului.

Bibliografie:

1. Rezoluțiile 50/81 din 22 decembrie 1995 și 48/137 din 20 decembrie 1993 intitulate "Drepturile omului și administrarea justiției".
2. *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, adoptată și proclamată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite prin Rezoluția 277 (III) din 10 decembrie 1948.
3. S. Ghimpu, G. Brehoi, G. Mohanu, A. Popescu, I. Urs, *Dicționar juridic*, Ed. Albatros, București, 1985, p. 304.
4. V. M. Ciobanu, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*, vol. I, 1997, p. 27-31.

5. W. L. Reynolds, *Judicial Process in a Nutshell*, second edition. St. Paul Minessotta, West Publishing Co., 1991, p. 53-56.
6. Obligativitatea soluțiilor date de Secțiile Unite asupra chestiunilor de drept controversate a existat începând cu modificarea adusă prin *Legea nr. 59/1993*.
7. Petre Vasilescu, *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*, vol. II, 1940.
8. Peter Oliver, *Le droit communautaire et les voies de recours nationales*, CDE, 1992, p. 348.
9. F. Grevisse / Joan Claude Bonichot, *Les incidences du droit communautaire sur l'organisation et l'exercice de fonction juridictionnelle dans les Etats membres*, Melanges Boulois, Paris(Dalloz), 1991, p. 298.
10. Ami Barav, *La plénitude de compétence du juge national en sa qualité de juge communautaire*, in *Melanges Boulouis*, Paris (Dalloz), 1991, p. 2.
11. CJUE, Ordonanța Zwartveld din 13.07.1990, citată de O. J. Guillarmod, p. 209.
12. R. Leconst, *L'Europe des juges*, Bruxelles (Bruylant), 1976, p. 321.

Copyright©Ion BURUIANĂ

